

Televizyon Hatıralarının Peşinde: Türkiye’de Televizyonlu Günlerin Anlatısı

Canan Dural Tasouji

Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-1686-2847>

cananduraltasouji@gmail.com

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çalışma kapsamında sosyal ve kültürel bir araç olan televizyonun eklemlediği gündelik hayatta bireylerin bu aracı nasıl deneyimledikleri ve toplumsal gelişim sürecine televizyonun nasıl dâhil olduğuna dair bir anlatı kurulmuştur. Alanda var olan medya tarihi çalışmalarından farklı olarak bu çalışmada Türkiye’de televizyonun tarihi, toplumsal gelişim süreci ile birlikte düşünülmüş ve televizyonun tarihine gündelik hayat pratikleri üzerinden yaklaşılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de televizyonu deneyimleyen kişilerle derinlemesine görüşmelerin yapıldığı saha çalışmasında toplanan televizyona ilişkin kişisel hatıralar, dönemin gazete ve dergilerinde televizyon yayınlarının başlamasını konu eden haberler ve medya metinleri ile harmanlanarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda sosyal bir deneyim olarak Türkiye’de televizyonun kültürel tarih anlatısı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, gündelik hayat, bireysel tanıklıklar, sosyo-kültürel tarih

•••••

Makale geliş tarihi: 16.5.2021 ■ Makale kabul tarihi: 15.11.2021

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ © 2022 ■ 9(2) ■ güz/autumn: 258-285

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1208170

Chasing Television Memories: A Narrative Account of the Television Era in Turkey

Canan Dural Tasouji

Mersin University Faculty of Communications

<https://orcid.org/0000-0003-1686-2847>

cananduraltasouji@gmail.com

Abstract

This study offers a socio-cultural reading of television's early years in Turkey that addresses how people experienced television as a social and cultural medium in their everyday lives and how television was integrated into the social development process. Unlike other media-history studies, this study examines the history of television in the context of social development and everyday-life activities. It gathers first-person accounts of watching television through in-depth interviews with Turkish television viewers and combines these with news and media texts from contemporary newspapers and magazines that covered the start of television broadcasting in Turkey. Through these sources, it offers a cultural-historical narrative about television in Turkey as a social experience.

Keywords: Television, socio-cultural history, everyday life, personal memories

• • • • •

Received: 16.5.2021 ▪ Accepted: 15.11.2021

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ▪ © 2022 ▪ 9(2) ▪ sonbahar/autumn: 258-285

Research Article ▪ DOI: 10.24955/ilef.1208170

Televizyon, insanların, karşısına geçerek unutulmayacak olaylara şahitlik ettikleri bir araç olmasının yanında, yayınladığı programlar ve gündelik hayattaki yeri ile tarih yazımını etkilerken aynı zamanda tarihin konusu olan olayları da ekranlara yansıtmaktadır.¹ Yayıncılık tarihi çalışmaları içerisinde televizyon tarihinin aşılması güç bir özelliği kurumsal tarih ve ulusal karakteridir ve televizyon tarihi çalışmalarında sosyal tarih ve kültürel boyut geri planda bırakılmıştır. Televizyon tarihi çalışmalarına Türkiye özelinde baktığımızda genel literatürdeki boşluğa işaret eden kısıtlı çalışma konularına rastlanmış ve çalışma konuları kurumların tarihi, yayın türleri, yayın politikaları ve yayıncılık kurumuna dair anılarla sınırlı kalmıştır. Alanda yer alan yayıncılık tarihi çalışmaları televizyon tarihi açısından öncü niteliğe sahipken bir yandan da televizyonun sosyo-kültürel tarihi el değmemiş bir alan olma niteliğini korumaktadır. Kültürel tarih yazma çabaları, resmi tarihin siyasi olaylarla sınırlı kalışı ve bunun artık önceki dönemler kadar benimsenmemesi, ve ayrıca bu türden bir makro tarih yazımının olaylara getirdiği sosyo-ekonomik açıklamaların sıradan, dezavantajlı ve sessiz hale

•••

1 Bu makalede kullanılan veriler Aralık 2015’te Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı’nda sunulan “Türkiye’de Televizyonun İlk Yıllarına İlişkin Sosyo-kültürel Bir İnceleme” başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

getirilen tarihin asıl öznelininin (Tekeli 2000, 54-55) yeniden tarihin konusu edilmeye başlanması kaynaklık eder. Böylelikle tarih yazımında gündelik aşam tarihçiliğinin de adı eklenmiş ve makro tarihin göz ardı ettiği gündelik ahaytan insanları tarihin aktörleri mikro tarih anlayışının geliştirilmesi ile dışına itildikleri tarih sahnesine eklenmişlerdir (Dural Tasouji 2013, 64).

Medya tarihinden anlaşılması gerekeni toplum içerisinde bilgi aktarımı için kullanılan medyanın toplumun kültürel, ekonomik ve siyasi gelişmeleri içindeki, gelişimi olarak yorumlayan Barbier ve Laviner'in (2001, 7) görüşlerine paralel olarak Curran da medya tarihinin toplum içinde yaşanan gelişme, dönüşüm ve tüm süreçler dâhil edilerek oluşturulmasına dair bütünlükçü bir öneri sunmaktadır (2002a; 2002b). Bu önerileri Scannell'in yayıncılığın tarihsel süreç içerisinde tarihin yapımına katılmak, tarihi göstermek, kaydetmek ve anlatmak gibi ikili bir rolle tarihselliğinin ortaya çıktığına dair görüşünü birlikte düşünmek mümkündür (Scannell 2004, 141). Toplumların tarihi olayları yaşarken aynı zamanda içinde yaşadıkları tarihi nasıl anlamlandırdıkları medyanın var olduğu tarihsel süreci anlamaya çalışan bir tarihçinin karşısına çıkabilmektedir. Bu noktada, yayıncılık tarihi çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken, medyanın var olduğu tarihsel süreç içerisinde meydana gelen ekonomik, siyasal ve toplumsal olayların medya tarihi çalışmasına dahil edilmesidir (Curran ve Seaton 2003, 106).

Medyanın topluma dâhil olduğu süreçte yaşanan gelişmelerin medya tarihinde yer alması gerektiğine dair vurgu Robert Darnton tarafından da yinelenmiştir. Darnton, 2000 yılında American Historical Association'da tarihçilere medya tarihi üzerine çalışmaları için çağrıda bulunmuştur. Tarihçilere pratikte medya tarihi anlatısının nasıl olacağını anlatan Darnton, kültürel ve politik tarih alanının tarihin her alanında olduğu gibi medya tarihi çalışmalarında da ihmal edildiğine değinir (aktaran Nerone 2006, 93). Darnton' a göre medya tarihinin kendisine has bir konusu vardır. Kültürel, toplumsal ve politik tarihçilerin çalışmalarının da medya tarihi çalışmalarının içine dâhil edilmesi gerekmektedir. John Nerone (2006, 93-95) medya alanının pek çok farklı şeyin tutarsız bir grup oluşturması olarak tanımlanabileceğine; retorik, metinler, organizasyonlar ve teknolojilerin bir arada düşünüleceği medya tarihini anlatısının ise pek çok şeyin tarihini yazmak anlamına geldiğine değinmektedir (Nerone 2006, 95).

Sosyal bilimciler 1960-1970 arası dönemde sosyal teori ve tarih arasındaki kopukluğu sürdürürken, tarih çalışmalarında sosyoloji, antropoloji ve

Marksizm’in etkisinin artmasıyla bu durum daha da belirginleşmiş ve eleştiriler yoğunlaşmış, 1980’ler ise sosyal bilimler ve tarih arasındaki bağların yeniden inşa edilmeye başlandığı bir dönem olmuştur (O’Malley 2002, 156). Bu gelişmeler iletişim çalışmaları alanında da yansımaları bulmuş, teknoloji çalışmalarına karşılık, tarihsel ve toplumsal bağları ve ilişkileri devreye sokan çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yayıncılık tarihini toplumdaki değişim ve gelişimler ile birlikte ele alan sosyal tarih çalışmalarında öncü nitelikte olan Paddy Scannell ve David Cardiff’in *A Social History of British Broadcasting: Volume One 1922-1939 Serving the Nation* (1991) adlı eserleridir. Scannell ve Cardiff, çalışmada birinci ve ikinci dünya savaşları arası dönemde *British Broadcasting Company* (BBC)’yi anlatmaktadırlar. Yazarlar, yayıncılığın başladığı dönemi ve kamu hizmeti radyosunun İngiltere’de nasıl geliştiğini araştırmışlar ve yapılan programları ulusa hizmet etme işlevleri bakımından ele almışlardır. Cardiff ve Scannell çalışmalarının BBC’nin geleneksel tarihi olmadığını, asıl meselenin yayıncılığın başladığı döneme dair açıklayıcı nitelikte olan argümanları toplamak ve de özel olarak da program yapımının rutinlerine dair bir biçim ve içerik hazırlanma üzerinde durmak olduğunu belirtmektedirler (Cardiff ve Scannell 1991, 4). İngiltere’de yayıncılığın yapısını inceleyen Scannell ve Cardiff, *British Post Office* idaresinde bir organizasyon olarak kurulan kamu hizmetinin nasıl geliştiğinin hikâyesini oluşturmuşlardır. İngiltere’de, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yayıncılığa başlayan radyocular biraraya gelmiş ve devletten lisans almaya hak kazanmışlardır, Scannell ve Cardiff kurulan bu monopolinin herhangi bir ideolojik rasyonalite olmadan ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Yaptıkları işin bir kurum tarihi olmadığına dikkat çeken yazarlar, amaçlarının yayıncılığın tüm yönleriyle bir bütün olarak; yayıncılar, programlar ve izleyiciler arasında kurulmaya çalışılan bir toplumsal ilişkiler bütünü olarak anlaşılması gerektiğine vurgu yaparlar. Önemle üzerinde durdukları bu nokta ve kattıkları toplumsal tarih boyutu da çalışmayı alandaki yayıncılık tarihi çalışmalarından farklı kılmaktadır (Scannell ve Cardiff 1991, 355).

Raymond Williams ise genel olarak medya teknolojileri özel olarak da televizyonun anlaşılması için öncelikle televizyonu önceleyen toplumsal ve teknolojik gereksinimlerin göz ardı edilemeyeceğine vurgu yapmaktadır (Williams 2003, 13-16). Televizyonun icadını tek bir olay değil, bir olaylar dizisi olarak ele almanın gerekliliğine *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim* kitabında dikkat çeken Williams, elektrik, telgraf, fotoğraf, sinema ve radyonun icatlarının

bileşimine, gelişimine ve bunların kullanımının televizyonu öncelediğine değinmektedir. Modern toplumlarda yaygın olan “bir sosyal gereksinim ortaya çıktığında ona uygun teknolojinin de üretileceği” türden bir anlayış ancak endüstriyel üretim ve teknolojinin askeri alanda kullanımında geçerli olabilirken, teknolojinin sosyal tarihi bunlardan ayrılmaktadır (Williams 2003, 17). Modern iletişim teknolojilerinin gelişimi ile dinamik ve karmaşık toplumsal yapı arasındaki ilişki göz ardı edilemez. İletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının icatlarının ve kullanımlarının toplum içinde siyasal, sosyal ve ekonomik sistem ile ilişkisi iletişim teknolojilerinin sosyal tarihi çalışmalarında vurgulanmaktadır. İletişim araçlarının icatları, üretimleri, kullanımları, yayın türleri ile ilgili meseleler araca dair kültürel beklentiler tümüyle toplumsal bir alan içinde gerçekleşmektedir. Williams’ın iletişim araçlarının toplumla bağlantısına dikkat çekmesi, yayıncılığın toplumsal bir mesele olarak ele alınması gerektiği ve yayıncılığın tarihsel boyutunu hatırlamakta ve yayıncılık tarihi çalışmalarında bu bütünselliğin yol göstericisi olmaktadır.

Gabriele Balbi telekomünikasyonun tarihsel ve toplumsal yönüne dikkat çektiği *Studying the Social History of Telecommunications* (2009) adlı çalışmasında, telekomünikasyonun incelenmesini insani ihtiyacın anlaşılmasına önem verilmesinin bir sonucu olarak görmekte ve bu teknolojilerin nasıl kabul edildiği ya da dışlandığını, nasıl kullanıldığını ya da kullanılmadığını anlamının sosyal tarihte insan ilişkisinin kurulmasına yardım ettiğine değinmekte ve telekomünikasyonun sosyo-kültürel tarihinin çalışılmasına yönelik bir metodoloji önermektedir. Telekomünikasyonun tarihinin çalışılmasının nedenleri ve buna dair üç yaklaşıma değinilmiştir. Bunlar yapısalcı, sosyo-ekonomik ve makro-dizgesel yaklaşımlardır ve bu yaklaşımların Anglo-saxon ve Kıta Avrupası düşünce okullarından türemekte ve telekomünikasyon tarihi çalışmaları için bir metodoloji oluşturmaktadır (Balbi 2009, 85).

Telekomünikasyon tarihi çalışmalarına metodolojik olarak kaynaklık edecek yapısalcı, sosyo-ekonomik ve makro-dizgesel yaklaşımlar 1980’lerde ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlardaki ortak vurgu teknolojik değişimleri ve gelişmeleri tarihsel paradigmatik bir çerçeve içinden yeniden düşünmek üzerinedir. Telekomünikasyonun sosyo-kültürel analizinde politika, ekonomi, teknoloji ve toplumsal elementleri bir araya getirerek benimsenecek çok odaklı bir yaklaşım, point-to-point iletişimin medya endüstrisi, toplum ve devlet etkileşimini içerecek şekilde disiplinlerarası bir çalışma ile değerlendirilmesini

doğurur (Balbi 2009, 94).

Yayıncılık tarihi çalışmalarını *Television and History* (2005) adlı yazısında değerlendiren Scannell, televizyonun tarihini, yazılması güç bir anlatı olarak görmektedir. Televizyon ve tarih konusunun nasıl çalışılacağına dair önerilerde bulunan Scannell’e göre (2005, 51) televizyon yayınları tarih yazımı sürecinin bir aşamasıdır. Tarihselliğin (*historicality*) işareti olan bu durum nedeniyle, tarih yazımı (*historiography*) çalışma nesnesini tamamen yakalayamaz. Tarih yazımı geriye dönüktür, buna karşın tarih ileri doğru hareket etmektedir (Scannell 2005, 58). Televizyon tarihi çalışmalarında ise kurumsal ve ulusal yön ağır basarken, incelenen medyaya yönelik sosyal tarih ya da kültürel boyut geri planda bırakılmıştır. Yayıncılık tarihi çalışmaları arasında yer alan kurumsal anlatılar yayıncılığın alımlanması üzerine yapılacak diğer sosyal ve kültürel tarih çalışmalarına öncülük etmiştir (Scannell, 2005, 52-64). Scannell, bu tür anlatıların yayıncıların tarih çalışmalarından farklı olduğunu, bu anlatıların günlük hayatı, ev içinde radyo ve televizyonun yeri, dinleyici ve izleyicilerin hayatlarındaki rolü içerdiğini belirtir. Bu anlatıların yayıncılık tarihinden farklı oluşunun nedeni kitle iletişim sosyologlarının ve Stuart Hall’ın görüşünde olduğu gibi, yayın çıktılarının dinleyiciler üzerinde yarattığı etki ile direkt bağlantısı olmadığıdır (aktaran Scannell 2005, 52).

Yayıncılık tarihi çalışmaları arasında radyo ve televizyonun toplumsal hayata dahil olma sürecinin, sosyo-kültürel tarih boyutunda ele alınması Susan Douglas ve Jeff Kisseloff’un çalışmalarında görülebilmektedir. Susan Douglas (2004), *Listening-In: Radio and the American Imagination*’da bireylerin radyoyu gündelik yaşamlarına dâhil etme deneyimlerine yer vermektedir. Douglas, radyonun insanların evlerine girme sürecini, radyo ile açığa çıkan pişmanlıklar ve sevinçleri içeren bireysel ve canlı anılar ışığında anlatmaktadır. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Amerikalıların evlerinde aileleriyle birlikte ya da arabaların seyir halindeyken yaşadıkları radyo dinleme deneyimlerini anlatan Douglas, 1950’lerde televizyonun gelişi günlük hayat içinde yaşanan radyo deneyiminin çoğunlukla yerini televizyon izlemeye bıraktığına değinmiştir (Douglas 2004, 3-6). Jeff Kisseloff (1995) *The Box: An Oral History of Television 1920-1961* adlı çalışmasında gündelik hayata radyonun ardından dâhil olan televizyonun tarihsel anlatısını oluştururken kişisel tanıklıkları kullanmış, “golden box” olarak adlandırdığı televizyonun ilk kullanılmaya başladığı zamanların izini sürerken, dört buçuk yılda tamamladığı dört yüz görüşmeyi derlemiştir. Televizyonun gelişimini izlerken radyonun da ilk günlerinde yaşananların önemine dikkat çeken Kisseloff, görüşmelerini televizyon

endüstrisinde çalışanlarla, bu yeni araçla ne yapılacağına kafa yormuş ya da hayatlarında bu aracın izleri taşıyan insanlarla çeşitlendirmekte ve bu kişileri kurduğu anlatının bir parçası ve televizyon olayının şahidi olarak görmektedir.

Tarih yazımında yaşanan olayların tamamlayıcı unsur olduğu göz önünde bulundurularak (Scannell 2005, 58) gündelik hayat içinde yaşanan olayların tarihin gerisinde kalmasının, gündelik olanın tarihinin yazılmasını güçlendirdiği söylenebilmektedir. Gündelik hayatı anlatılabilir yapan onda yaşanan olaylardır. Gündelik hayatın tarihine yapılan bu vurgu ile yayıncılık alanında önemli bir olay olan televizyonun kullanımı bir arada düşünüldüğünde, televizyon tarihini yazılabilir yapan bu aracın kullanımını bir olay olarak alıp bu olayın tarihsel anlatısını kurmak olacaktır. Televizyonun sosyo-kültürel tarihini yazma çabası planlanan televizyon tarihinin, gündelik hayatın tarihine dair söz söylemeye katkı sağlamasının ancak kurulacak anlatının toplumsal gelişim süreci içine yerleştirilmesi ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Kendi sıradanlığı içinde süre giden gündelik hayatın bu haliyle kabul edilmesi ve akademik araştırmalara konu edilmesi sosyal bilimler açısından belli dönüşümler sonucunda varılan yeni tarih anlayışı ile paralel bir eğilime işaret etmektedir.

Gündelik Hayat ve Gündelik Nesnelerin Kültürel Tarihi

Gündelik hayatın akademik çalışmalara konu edilmesi meselesi, gündelik eşyaları da inceleme nesnesi olarak ortaya çıkarmaktadır. Tarih disiplinde yaşanan dönüşümler, gündelik hayat tarihçiliği ile birlikte düşünüldüğünde karşımıza, gündelik eşyaların kültürel tarihlerinin yazımı çıkmaktadır. Bu konuda yazan Wolfgang Ruppert, *Bisiklet, Otomobil, Televizyon* adlı kitabında, yararlandığımız gündelik eşyaların, kültürel özellikleri ile birlikte bireylerin kültürel yaşamlarına dahil olduklarına dikkat çekmektedir (Ruppert 1996, 7). Gündelik yaşamın bildik eşyaları da gündelik hayatımızın kültürüne eklenmişlerdir. Maddi kültürün ve gündelik eşyaların dönüşüm dinamikleri açısından düşünüldüğünde 19. ve 20. yüzyılda bu eşyalara sahip olmak bireyler için eylem alanlarının ve iletişimin genişlemesi, bireysel konforun arttırılması ve görsel-işitsel imkânına erişim anlamına gelmektedir. Endüstrileşme, sahip olduğumuz, tükettiğimiz ve yenileri için bir kenara koyduğumuz gündelik nesnelere ile olan ilişkilerimizi bilinmez ya da dikkate alınmaz bir hale getirmiştir. Bireylerin büyüdüğü gündelik nesnelere rasyonel olmayan kültürel ve simgesel ilişkiler kurma hali, Ruppert tarafından, endüstri toplumunda gündelik yaşama biçimlerinin kültür tarihsel boyutu

olarak anlatılmaktadır. Endüstriyel toplumun tarihçilerinin görüş alanının dışında kalan da işte bu kültür tarihsel boyuttur (1996, 8). Bu noktada, Ruppert, gündelik nesnelere kültür tarihine dikkat çekmekte ve bu tür bir inceleme ile sahip olduğumuz eşyaların ortaya çıkışının, onların kullanımının, onlara sembolik anlamlar yüklenmesinin, onlardan yararlanma ve onlarla yaptığımız pek çok eylemin ve kurduğumuz ritüellerin bağlamının açıklanmasının ve onların bireylerin kültürlerine dahil oluşlarının araştırılmasının gerektiğini belirtmektedir (1996, 9).

Gündelik eşyaların kültür tarihsel boyutu için insanların gündelik yaşam eşyaları ile ilişkileri ve bu ilişkilerin kuruldukları bağlamlar önem taşımaktadır. Bu incelemelerde gündelik eşyalara sahip olma ve onları kullanmanın tabakalara ve sınıflara özgü koşulları olduğu, statü değeri taşıyan eşyaların tüketilmesinin, sınıflı toplumda zengin ve yoksul hiyerarşisi boyunca değişiklikler gösterdiği, belli gündelik eşyalara sahip olma ya da kullanmanın belli toplumsal konumlara ya da yaşam biçimlerine işaret ettiği anlayışları mevcuttur. Tarihselliğe bağlı olan eşyalar, dahil olacakları tarihin bağlamına, gündelik kültüre, kullanıma biçimlerine göre üretilmektedirler. Gündelik nesnelere kültür tarihinde, kültürel olarak belirlenmiş bir biçimde oluşmaları, değişik sürelerde kullanılmaları, estetik olarak kabul görmeleri tarihselliklerinin onlara ayırdıkları yer ile ilişkili olmaktadır (Ruppert 1996, 15-17).

Kültürel tarih alanında ihmal edilen nesnelere tarihi, televizyon tarihi çalışmaları için de boş bırakılan alan konumundadır. Scannell genelde yayıncılık tarihi çalışmaları içerisinde özelden ise televizyon tarihinin aşılması güç bir özelliği olan kurumsal tarih ve ulusal karakterine dikkat çekmekte, sosyal tarih ya da kültürel boyutun geri planda bırakıldığına değinmektedir (2005, 51-57). Bu çalışma kapsamında da ulaşılmaya çalışılan televizyonun kültürel tarihi, Türkiye’de gündelik bir eşya olan televizyon alıcılarının yerleştirilmesi ve bu ışıklı kutuların evlere girmesi, sahiplenilmesi, onların kullanılmaya başlanması, gündelik hayat rutinlerine dâhil edilerek üzerine yüklenen anlamlar ile gündelik kültürün alanına girmesini incelemeye odaklanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı dönemde ilk televizyon izleyicisi olan bireylerin televizyona dair hatıraları toplanarak, televizyonun Türkiye’nin gündelik hayatına nasıl dâhil olduğu meselesi

üzerinden televizyona dair bir sosyo-kültürel tarih anlatısı oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışma dâhilinde televizyon hatıralarına ulaşmak için bireylerle yapılan görüşmeler, antropolojik temelli, nitel bir araştırma yöntemi olan etnografik araştırma üzerinden, etnografik yöntemin tekniklerinden biri olan “yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme” tekniğini kullanarak gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasında yapılan görüşmeler sırasında, televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısını besleyecek gündelik hayat unsurlarına erişmek için etnografinin bu yönü kullanılmış ve bir araç olarak televizyonun dâhil olduğu 1960’lar ve 1970’ler Türkiye’sinde, Türkiyeli izleyicilerin televizyona dair deneyimlerini hatırlamaları ve aktarmaları sağlanmıştır. Etnografiyi bir kültürün açıklanması olarak tanımlayan Spradley (aktaran Berg 2001, 133)’i takip ettiğimizde ise etnografik yöntemin, bu türden bir sosyo-kültürel tarih yazımı çalışması için televizyonun Türkiye’nin gündelik hayatına dâhil olma sürecini çözümleme aşamasında yön verdiği söylenebilmektedir.

Bu araştırmada, alan araştırması iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama ön saha araştırmasından oluşmuş ve araştırmanın bu kısmında yapılan görüşmelerde sorular izleyicilerin televizyon ile karşılaşma anlarını, ilk televizyon izleme pratiklerini ve televizyonu gündelik hayatlarına nasıl dâhil ettiklerine dair deneyimlerini hatırlamalarına ve bu deneyimlerine dair hatıralarını ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanmıştır. Araştırmanın ön saha çalışması 2013 yılı, Aralık ve Ocak aylarında yapılan altı yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeden oluşur. Çalışmanın saha çalışmasının ikinci kısmındaki görüşmeler ise Temmuz 2014 ve Kasım 2014 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Türkiye’de televizyonun gündelik hayat pratiklerine nasıl dâhil olduğu, neleri dönüştürdüğü, Türkiye’de radyo deneyimi olan bireylerin televizyon izleyicisi olma sürecinde neler yaşadıkları gibi sorulara yanıt aranan çalışmanın saha kısmında Türkiye’de izleyicilerin televizyonun ilk günlerine dair bireysel tanıklıkları derinlemesine mülakatlar yoluyla kaydedilmiştir. Dönemin dergi, gazete haberleri, televizyon yayın akışları ve anı kitapları televizyonun gündelik hayatın neresine konumlandığına dair başvurulan kaynaklar olmuşlardır. Saha çalışmasında derinlemesine görüşme yapılacak katılımcılar, kartopu ya da zincirleme örneklemeden oluşmuş, Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı dönemde en az 20’li ve en fazla 50’li yaşlarında olan, televizyon deneyimini olabildiğince farklı şehirlerde yaşamış ve araştırmanın yapıldığı dönemde yaşadıkları bu dönemi aktarabilecek katılımcılar seçilmiştir. Saha çalışmasında toplamda otuz dokuz görüşme gerçekleştirilmiş, bu çalışma kapsamında bu görüşmelerden yirmisi kullanılmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıdaki katılımcı listesinde yer almaktadır.

Ad Soyad	Yaşı	Mesleği	Cinsiyeti	Şehir	İlk Televizyon Deneyimi
Derviş ÖZER	51	Doktor	Erkek	Kıbrıs	Köy Kahvesinde
Ayşe ALICI	62	Memur Emeklisi	Kadın	Ankara	Eniştesinin Evinde
Nihat Uğur	57	Öğretim Üyesi	Erkek	Eskişehir	Komşusunun Evinde
Akın KURTOĞLU	58	Kent Araş	Erkek	İstanbul	Bilgi Yok
Ali İHSAN AKGÜN	55	Coğrafya Öğretmeni	Erkek	Kırıkkale	Kırıkkale Cumhuriyet Meydanı’nda
Feray POLAT	55	Ev Hanımı	Kadın	Ankara	Kendi Evlerinde
Hasan Hüseyin POLAT	63	Öğretim Üyesi	Erkek	Ankara	Akrabasının Evinde
Adil YALÇIN	64	Esnaf	Erkek	Ankara	Akrabasının Evinde
Nemide HATUNOĞLU	62	Memur Emeklisi	Kadın	Ankara	Berber Dükkânında
Nurşen Güllüoğlu	55	Emekli Öğretmen	Kadın	Ankara	Bakkal Dükkânında
Bahadır SUNGUR	58	Edebiyat Öğretmeni	Erkek	Ankara	1968’de İstanbul’da
Ünal DURAL	70	Kamu Emeklisi	Erkek	Ankara	Kendi Evlerinde
Mukaddes CANDEMİR	65	Ev Hanımı	Kadın	Erzincan	Komşunun Evinde
Elmas EREN	65	Ev Hanımı	Kadın	Ankara	Ablasının Evinde
Aynur KÜNER	66	İşçi Emeklisi	Kadın	Ankara	1963’te Dişçinin Ofisinde
Cevahir ÇİÇEK	76	Ev Hanımı	Kadın	Elazığ	Hastane Odasında

Tablo 1: Katılımcı Listesi

Bulgular: Televizyon Hatıralarının Peşinde

Çalışmanın alan araştırması kısmında yürütülen görüşmelerin deşifre edilmesi ile elde edilen veriler literatür taramasında adı geçen çalışmalar ve değinilen araştırmalar doğrultusunda oluşturulan tema başlıkları altında irdelenmiştir. Bu başlıklar aşağıdaki gibi şekillenmiştir.

Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol

Radyo dinleyicisi olmak, Türkiyeli televizyon izleyicileri için televizyon teknolojisi ile tanışmalarını önceleyen bir deneyim olarak hatırlanmaktadır. Türkiye’de hem radyo dinleyicisi olmak hem de yayınları sınırlı alana ulaşsa da ulusal televizyon yayınları için beklenti oluşturan İTU-TV yayınlarını izleyebilmek, beklenen televizyon teknolojisi için bir hazırlık süreci olmuştur. Bir teknoloji olarak radyonun evlerde yer bulması ve üniversite televizyonunun yayın yapması televizyon teknolojisinin öncüleri olarak görülmekte ve Türkiye’de bireylerin radyo dinleyicisi olmaktan televizyon izleyicisi olma serüveninde geçirdikleri aşamalar olarak televizyonla gelen yenilikleri benimseyip teknolojiye alışmalarında etkili olmuştur.

Türkiye’nin gündelik hayatına teknolojinin dâhil olması makinelerin evlere girişi ile başlamış, evlerde yer bulan beyaz eşyaların ardından radyo dünyaya açılan bir pencere olarak insanların hayatlarına yeni bir anlam katmıştır. Dış dünya ile bağlantı ilk kez radyo ile kurulmuş, sesleri evlere taşıyan bu cihazın görüntülüsü olan televizyon geldikten sonra dahi, radyo dinleme alışkanlığı terk edilmemiş ya da bırakılması çok uzun yıllar almıştır. Jülide Gülizar radyoyla tanışmasını ve spiker olmadan önce radyoyla ilişkisini şöyle anlatmaktadır:

Radyonun sesini ilk kez komşumuzdaki aygıttan duymuştum... Evimize radyo alındığında 12 yaşındaydım. Herkesin radyosu gibi bizimki de ufakça bir sandığın boyutlarında -Blaukpunt- marka koskoca bir kütle idi... Üzerinde toz almasın diye sımsıkı giydirilmiş bir beyaz gömlek ve onun üzerinde işlemeli ya da dantel örtüler bulunurdu (2008a, 5-8).

Sihirli bir kutu olarak radyo, evlere girdiğinden beri, bireylerin gündelik rutinleri içinde sesiyle var olmaya devam etmiştir. Radyo dinleyici olmanın televizyon izleyicisi olmaya giden yolda da önemi büyüktür. Radyoda seslerini dinlediğimiz insanların görüntüleriyle birlikte televizyondan izlenebilecek olması fikri her geçen gün televizyona olan merakı tetiklemekteydi.

Böylelikle televizyon, radyonun dinleyicilerine alıştırdıklarının üstene eklenecek yeni gelişmeler olarak beklenmiş, radyo dinleyicilerini televizyon izleyicisi olamya hazırlamıştır. Bu yönüyle radyonun devamını televizyonda bulacak olma merakı ve bu yeni teknolojiyi bekleyiş ve bu türden bir algının oluşması televizyonun beklenme sürecinde televizyona dair görüntülü radyo tanımlarının yapılmasına sebep olmuştur (Türker, 2001).

Evin en özel aletiydi radyo, olup biten ne varsa radyo evlere haber getirir ve bu sayede ülke ve dünyadan haberdar olunurdu (Nemide Hatunoğlu).

Evin hem en özel hem de en eğlenceli şeyi olan radyo sayesinde gelişmelerden haberdar olurduk ama o kadar kıymetliydi ki çocukların ulaşamayacağı kadar yükseğe konulurdu (Adil Yalçın).

Her evde olmayan bu kıymetli cihazın evdeki sahibinin de erkek olduğu yine radyo anılarında ortaya çıkan durumlardan biridir. Yayınların yaygınlaşmadığı, radyo sahibi olmanın da lüks olduğu yıllarda radyo dinlemek için evlerde toplanılması ve cihazın başına toplanan insanların bu sihirli kutuda yaşanan dünyayı anlamlandırma çalıştığı görülmüştür.

Komşumuzun evine haciz gelmişti, hacizden kurtarmak için radyoyu bize getirmişti annem, sonra onların durumu olmayınca radyoyu biz almıştık yani taksitle ya da iki taksitle falan aldık. Ama bu sefere de bütün komşularımız bizim eve geldi. Babam tabi buna razı olmadı çünkü baş edemedi. Tuttu hoparlör taktı iki tane. Ağacın üstüne bir sehpa yaptı böyle bütün millet maçı, haberleri seyrederdi (Ayşe Alıcı).

Türkiye’de sabah saat 6’da başlayan TRT radyo ana haber bültenleri “ajans”² olarak adlandırılır, evdeki baba ya da büyükbabaların “Radyoyu açın, ajansı kaçırmayalım” sözleri dünyada ve ülkede olup bitenlerden haberdar olmanın önemini anlatırdı (Tunç 2009, 71).

(...) Yassı pillerle çalışırdı. Pili bitmesin diye gerekmedikçe kullanılmazdı. Pili bittiği ve içi açıldığı zaman hepimiz sadece içini görmek için bile merakla toplanırdık. Muş’tan Ankara’ya gelince de çok bir şey değişmedi. Yine baba tarafından açılan kıymetli radyomuzdaki “ajans” saatlerine, bizlerin büyümesiyle,

•••

- 2 Görüşmecilerden Ünal Dural ajans kelimesi ile ilgili şöyle ifadelerde bulunmuştur: Ajans kelimesi radyo dinleyicilerinin aşına olduğu bir ifade olup, haber spikerlerinin haberin kaynağı olan haber ajansı hakkında bilgi vermesi ile dinleyicilerin diline yerleşmiş ve radyo dinleyicileri zamanla haberlerin yerine ajan ifadesini kullanmışlardır. Televizyon yayınlarının başlamasının ardından radyo haberleri için kullanılan ajans kelimesi televizyon haberleri için de kullanılmıştır (Görüşme, Ünal Dural, 25 Aralık 2014).

bir de “Radyo Tiyatrosu” dinleme saatleri eklendi (Nemide Hatunoğlu).

Her yayın gibi müzik programlarının da denetimden geçtiği yıllarda radyolarda Türkçe sözlü hafif müzik dinlenirdi. İlgi ve merakla takip edilen yarışma ve eğlence programları aynı zamanda insanların birbirlerine ulaşabildikleri bir köprü niteliği taşımaktaydı. Dinleyiciler radyo programlarına mektuplar yazarak, şarkı isteklerinde bulunmuş ve bu sayede istedikleri kişilere selam ve sevgi mesajları iletebilmişlerdir.

Babam klasik batı müziği annem klasik Türk müziği severdi radyoda bunlar çalardı, abim ve ben ise popüler müzik ve rock severdik. Radyodan istek yapar kendi isimlerimizi duyup şarkıları dinlerdik (Nihat Uğur).

Ve bu yönüyle radyo mesafelerin zorlaştırdığı iletişimi kolaylaştırır, insanların birbirleri ile haberleşmelerine hizmet ederdi.

Köylerde radyo dinleme imkânı bulup radyoya mektup yazan dinleyicilerin mektuplarına verilen programlar vardı. Sinop’tan bir dinleyici mektubu okunduğunu hatırlıyorum (Hasan Hüseyin Polat).

Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu, hayatın radyo ile anlamlandığı günlerde dinleyicilerin merakla bekledikleri ve kaçırmadıkları programlardı. Radyo Tiyatrosu haftada iki gece ve cumartesi sabahları, Arkası Yarın ise hafta içi her gün sabah yayınlanırdı. Programların başlangıcında eserin yazarı, yönetmeni ve canlandıran oyuncuların tanıtıldığı jenerik kısımda efektör Korkmaz Çakar unutulmazdı (Tunç 2009, 72-73).

Hafta içi her gün 10:00-10:20 arasında Arkası Yarın adında radyo piyesleri yayınlanırdı. Dinleyicilerin konuya adapte olabilmeleri için kapı gıcirtısı, ayak sesi, yağmur, rüzgâr uğultusu, kuş cıvıltısı motor, çalışma sesi gibi birtakım ses efektleriyle zenginleştirilmiş, karşılıklı diyaloglar bu piyeslerde yer alırdı (Akın Kurtoğlu).

Sadece ses veren radyo, bu özelliği ile de gizemini korumaya devam etmekteydi. Seslerini duydukları insanların, evlerine giren bu cihazın içinde yaşadığına inanan dinleyiciler, radyonun evde olmasını hatırlayarak yapıp ettiklerine de özen gösterirlerdi.

Radyonun olduğu odada gizlice konuşulmazdı. Radyo ilk geldiğinde Karakoçanda böyle yaptı insanlar. Ne konuşursak radyodan konuşan insanlar bizi dinliyordı sanılırdı (Esmâ Naz Çiçek).

Radyo dinleyicileri üzerinde dünyada yaygınlaşan fakat henüz ülkede tek tük izleyeni olan ve görüntü ile ses teknolojisinin birlikte sunulacağı televizyon cihazının bir basamak öncesinde durarak televizyon yayınlarına dair beklenti oluşturmuştu. Elmas Eren anneannesinin Türkiye’nin radyolu günlerde televizyona dair yaşadıkları beklenti ve umutlarını şöyle anlatmaktadır:

Annemin dedesi dermiş ki, işte zaman gelecek- bundan 90 yıl önce falan- bu radyonun içinden insanlar çıkacak şarkılar türküler eğlenceler yapacak biz de oturduğumuz yerden seyredeceğiz (Elmas Eren).

İTU-TV: İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu

Türkiye’de televizyon öncesinde kullanılan kitle iletişim araçlarının gündelik hayata dahil olma süreci Batı dünyasını çok geçmeden takip etmiş, ancak televizyonun yaygın kullanımı aynı hızla yaşanmamıştır. Yayınlarının ülkemizdeki gelişmelerin aksine, yurt dışında hali hazırda başlamış olması, televizyon teknolojisine dair yaşanan teknik gelişmeler ve televizyonun bireylerin gündelik hayatına girdiğine dair haberler yazılı basından ilgiyle ve merakla izlenmiş, dünyada televizyon yayınlarının yaygınlaştığı bu dönemde Türkiye’de de televizyona yönelik ilgi uyanmaya başlamıştır (İlaslan 2014, 160).

Türkiye’de, televizyon yayınlarının temellerinin atılması için İstanbul Teknik Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Mustafa Santur’un 1938’de yurtdışından ülkemize televizyon vericisi getirme çalışması milat olarak gösterilir. Böylelikle, televizyon teknolojisi ilk kez İstanbul Teknik Üniversitesi’nde kurulan laboratuvarlarda deneyimlenmiş ve deneme yayınlarının sonucunda İTU-TV Nisan 1952 yılı Nisan ayında halka açık ilk yayını gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin ilk televizyon yayınına dair tutulan notlarda, Dr. Adnan Ataman yayının ilk kameramanı, Fatih Pasiner ise ilk sunucusu olarak geçmektedir. Türkiye’nin ilk televizyon yayınında ekranlarda Feriha Tunceli, Nebahat Yedibaş, Cevdet Çağla ve Hüseyin Coşar adlı sanatçıların görüldüğü de kayda geçmiştir (Kıvanç 2002, 29; Yanatma 2002, 53).

İstanbul’da İTU-TV’nin ilk yayının yapıldığı o tarihte henüz bireylerin gündelik hayatlarına ve hanelere televizyon alıcısının olmaması daha doğrusu yaygın olarak kullanılamaması nedeniyle yayının kimler tarafından izlendiği ya da kaç kişiye ulaştığına dair kesin bilgi elde edilemese de, İstanbul’da

televizyon sahibi olan vatandaşlar İstanbul Teknik Üniversitesi televizyon yayınlarını görebilmişleridir. Çalışmanın katılımcılarından Bahadır Sungur akraba ziyaretinde televizyon vericisi ile tanışan şanslı bireylerden biri olmuştur.

Henüz Türkiye’de televizyon yayınları yaygınlaşmamıştı. Köyden İstanbul’a gittiğimizde akraba evlerinden birinde gördük televizyonu. Amcam, iyi bir mevkii sahibiydi bu sayede televizyon alabilmişti evine. Amca söyledi bize İstanbul Teknik Üniversitesi’nin yayınlara başladığını. Bugünkü gibi müzik eğlence falan değildi, tartışam programı ve İstanbul şehir tanıtımı vardı (Bahadır Sungur).

1952 yılı Nisan ayında başladığı yayın hayatına Türkiye’nin ilk televizyon yayınlarını hazırlayan ve sunan İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu ve ardından İTU Radyosu, 27 Mayıs 1960 yılında yaşanan darbe sonrasında durdurulmuştur (Kıvanç 2002, 39). İTU-TV ve İTU Radyosu’nun durdurulan yayınları yaklaşık altı ay sonrasında 1960 yılı Ekiminde şartlı³ olarak yeniden başlamıştır. İTÜ-TV, deneme yayınları sürecinde İstanbul’da az sayıda televizyon vericisinin bulunması (Yanatma 2002, 52) nedeniyle çok sınırlı bir alana yayın yapabilmış olsa da bu yayınların İstanbul’daki izleyiciler için televizyon yayınlarından haberdar olma ve televizyon izleyicisi olmanın ne demek olduğunun anlaşılması katkı sağladığı bilinmektedir. Televizyonla tanışma o dönemde İTU-TV yayınları sayesinde olsa da bu kısıtlı alanda takip edilebilen yayınlardan haberdar olan izleyiciler de sayıca pek fazla olamamıştır (Dural Tasouji 2022, 64).

Ankara’da Televizyonun İlk Günlerine Dair Hatırlananlar

Türkiye’de televizyon yayınlarının başlangıcı olarak kabul edilen İTU-TV yayınlarının sürdüğü 60’ların ortalarında Ankara’da televizyon yayınlarının başlayacağına dair haberler yazılı basında yer almış, üniversite yayınlarının televiyona dair oluşturduğu beklenti gazetelerdeki bu haberlerle pekiştirilmiştir. TRT’nin televizyon programlarını hazırlayacak ekibini Almanya’ya eğitime gönderdiği bu yıllarda, yabancı firmalardan Türkiye’ye televizyon vericisi sağlayacağı *Hürriyet* gazetesinin 6 Haziran 1965 tarihli haberinde duyurulmuştur.

•••

3 İTU-TV ve İTU Radyosu yayınları 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra altı ay boyunca yapılmamıştır. Yayınların tekrar başlaması 1960 yılının Ekim ayında mümkün olabilmiş, bu açılımda da devrim konulu filmlerin gösterilmesi şart koşulmuştur (Kıvanç 2002, 39).

TRT 1966 yılına kadar sürdürdüğü kapalı devre yayınlarının ardından Ekim 1967’de teknik deneme yayınlarına başlamıştır. TRT’nin televizyon yayınlarını başlatacağı önceden duyurulmuş ve 31 Ocak 1968 akşamı, yayının olacağını haber alanlar 18.30’da televizyon vericilerini açarak beklemiş ve bu sırada yayına giren test diası pür dikkat izlenmiştir (Gülizar, 2008b, 6). İlk televizyon yayınları otuz kilometrelik bir alana ulaşacak şekilde haftada üç kez salı, perşembe ve cumartesi akşamları üçer saatlik programlar olarak düşünülmüştü. Yayın Alman hükümetinin hediye ettiği beş kilovatlık bir vericiyle sağlanmıştı (Gülizar 2008b, 7-8). 31 Ocak 1968 Çarşamba akşamı Ankara’da olanlar televizyonun Türkiye’ye geldiğine tanıklık etmişlerdi.

Televizyonla Tanışma ve İlk Yayınların İzlenmesi

Televizyon hatıralarının en can alıcı noktaları televizyon ile karşılaşma hikâyeleridir. Televizyonun gündelik hayata girişinde hatıralarda kalan en önemli anlardan biri olan televizyon ile tanışma büyüğü ve unutulmaz bir yere sahiptir. Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı ilk günlere dair aktarılan anekdotlar o ilk televizyonlu günlerin heyecanını yansıtmaktadır. 1970’lerin başında Türkiye, bu zamana kadar hanelerde başköşede tüm ağırlığı ile evin kıymetlisi olarak oturan radyoyu, kardeşi doğunca ihmal edilen büyük çocuk konumuna iten televizyon (Tunç 2009, 74) ile tanışmıştı.

Dünyada radyo kullanımının yaygınlaştığı yıllar Türkiye’deki dinleyiciler de radyo ile tanışmış, fakat televizyonun Türkiye’de gündelik hayatlara yerleşme süreci aynı seyri takip etmemiştir. Televizyonu bekleme süreci uzadıkça yeni gelecek bu cihaza dair da meraklı bekleyiş yaşanmış, televizyonun nasıl bir alet olduğuna dair fikirler ortaya atılmıştır. Görüşmecilerden Ali İhsan Akgün, bu bekleyişi “televizyonun görüntülü bir cihaz olacağını duymuştuk” sözleriyle anlatmaktadır.

50’li yıllarda bireysel çabalarla başlayan, 31 Ekim 1961’de Almanya ve Türkiye arasında imzalanan Türk İşgücü Anlaşması ile yaygınlaşan Türk dış göç hareketi ile önce Almanya’ya sonrasında da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir kalkınma sürecine giren Batı Avrupa ülkelerine göç eden işçilerin Türkiye’ye dönerken yanlarında getirdikleri radyo ve televizyonlar yayınların olmadığı dönemlerde bile evlerde yer bulmuştur (Kıvanç 2002, 21).

Yurtdışına gidenlerin dönüşte yanlarında getirdikleri televizyon alıcıları evlerde yer buldukça çatılara da antenler yerleştirilmeye başlanmıştı. İnsanlar evlerinin çatılarına kurdukları anten ile henüz Türkiye’de ulusal yayın

başlamasa da sınır ülkelerin yayınlarını izleyebilmişlerdir.

Teybi, telefonu kullananırlardı zaten ama televizyon bunlardan başkaydı, çünkü kapalı bir kutunun içinde konuşan, şarkı söyleyen, oynayan insanların görüntüsü vardı. Televizyonla ilk karşılaşmam 60'lı yıllardan önceydi. Ailemle İstanbul'a gittim, Taksim'de fuar vardı, fuarda tanıtılan televizyonda yabancı ülke yayınları gösteriliyordu. 1958 yılıydı... (Esmâ Naz Çiçek).

Türkiye'de insanlar kapalı bir kutudan çıkan seslere uzun bir süre alışmış olsalar da bu seslerin görsel teknoloji ile birleştirildiği en son icat televizyon olmuştur.

Televizyonun ne olduğunu biz çocukken çok merak ederdik. Eniştemin Almanya'dan getirdiğini duyunca yalvardık babama, götürmüştü bizi... Radyodan daha küçük buzlu camlı birşey diye hatırlıyorum (Ayşe Alıcı).

Televizyonla ilk karşılaşmada gösterilen tepkilerin merak ve şaşkınlıktan çok farklı şekilde yaşandığı televizyonun "gâvur icadı" olarak görüp ahlak dışı bir şey olarak kabul edildiği ve evlerde olmasının sakıncalı olduğu durumları deneyimleyen Esmâ Naz Çiçek dedesinin eve televizyon alınmasına gösterdiği tepkiyi şöyle anlatmıştır:

Bir de ilk televizyon kurulduğu zaman tepkiler de çok oldu bizde. Benim dedem o yörenin şeyhiydi. Televizyon nedir? İşte haramdır... Gâvur icadıdır neden alıp evine koymuş. Ahlakları bozulur... İşte ahlak dışı bir şey olarak yorumlamaya başladılar. Televizyonu görünce babaannemiz Vizan anne o yüzünü hemen saklıyordu... dedi bizi seyrediyorlar, gülüyorduk biz de (Cevahir Çiçek).

Anten, Türkiye'de televizyonlu günlerin başlangıcında yayın ile eş anlamda kullanılıyordu. Çatısında anten olan evde televizyon alıcısı olduğu ve yayınların izlendiği anlaşılmaktaydı. Televizyon sahipliğinin yaygınlaşmadığı ve herkesin televizyona ulaşamadığı dönemlerde yayınları takip etmek isteyenler bir evde televizyon olup olmadığını çatıdaki antenden anlamaktaydı. Aynur Küner, çatılarındaki anteni görüp televizyon yayınlarını takip etmek için evi dolduran insanlardan kendilerine yer kalmayışını anlatmıştır:

Babam eve televizyon aldıktan sonra yayın akşamları ev öyle kalabalık olurdu ki biz kendimize yer bulamazdık. Bir gün işten geldim eve giremedim çünkü evin önü televizyon izlemeye gelen misafirlerin ayakları ile doluydu Bir de yabancı 17-18 yaşlarında bir genç eve girmeye çalışıyordu, sordum, kimsin, bizi nereden tanyorsun diye, genç bizi tanımadığını, çatıdaki antenleri görüp televizyon izlemeye geldiğini söyledi (Aynur Küner).

Bir Cihaz Olarak Televizyona Alışma: Televizyonun Kullanımı, Bakımı ve Tamiri

Televizyon alıcısının hanelere girmesi ile bakım ve tamirat meselesi de ortaya çıkmıştır; bir televizyon alıcısının kurulması, regülatöre bağlanması ve en önemlisi antenin çatıya monte edilmesi işleri başlı başına uzmanlık gerektirse de televizyon cihazının henüz yaygınlaşmadığı ilk dönemlerde televizyon tamirciliği de bir meslek olarak var olmamıştı. Radyo ve elektrikli aletlerin tamirinden anlayan kişiler çok geçmeden televizyon alıcısını kurma, anteni yerleştirme ve televizyon ile ilgili sorunları çözmek görevini de üstlenmişlerdir. Evin en kıymetlisi olan televizyonun bozulması halinde ortaya çıkacak sorunları çözebilen bu elektrik teknisyenleri haliyle televizyon müptelalarının gözünde çok önemli bir yere sahip olmuş hatta kendilerine “televizyon mühendisi” ünvanı verilmiştir.

Televizyon en güzel yere kondu... Şimdi televizyon altlığı alındı, yükseltici mutlaka gerekiyordu birde o konurdu. Ondan sonra bu voltaji düzenleyici alet her televizyon masasında bu üçü olurdu sonra da esas iş anten tepesinde ondan sonra birde işte yukarıda olur. Anten düzeltme olayları vardır. Ona da şahit olursunuz Sağa çevir! Çevirdim oldu mu yookk, karıncalı. Sola çevir! Şentepeye çevir buradan. Şentepeye... (Nurşen Güllüoğlu).

Eve alınacak televizyonun markası ile ilgili seçim yapıldıktan sonra sıra televizyonun bakımına gelmektedir. Evdeki kadınların sorumluluğunda olan bu konu cihazın hem temiz olması hem de korunmasını içerdiği için dikkat ve titizlik gerektirmiştir.

Her zamanki ev temizliği akşamları eve gelen misafirler için daha da dikkatli yapılmaya başlanmıştı, yalnız tüm evi biz temizlerken televizyonun tozunu annem alırdı, özenle kendi yapardı bu işi, televizyona bir zarar gelmesin diye (Ferah Polat).

Televizyonun tozunu alma işi ne kadar titizlik gerektiriyorsa, cihazın kapalı iken bakımı da o kadar önemliydi. Eve geldiği gün hemen dantel örtüler ile süslenen bu cihazlar için özel olarak dikilen ve sadece yayın saatlerinde üstünden alınan örtüler, evin kıymetlisini koruyan çadır niteliğindediydi.

Televizyonumuz Grundigdi, pembe bir örtüsü vardı. Benim annem de çok titizdi televizyon bitince toz konmasın diye pembe örtüyü üstüne geçirirdi (Mukaddes Candemir).

Televizyon İzleme Alanları

31 Ocak 1968 Çarşamba akşamı Ankara’da olanlar televizyonun Türkiye’ye geldiğine tanıklık etmişlerdir. Televizyon yayınlarının başladığı dönemde herkesin televizyon sahibi olamaması bireyleri yayınları izlemekten alıkoymamış, izleyiciler nerde televizyon vericisi bulurlarsa yayın gün akşamlarını orada geçirmişlerdir.

Kamusal alanlar: Meydanlar, mahalle dükkânları

Türkiye’de televizyonun miladı olarak kabul edilen İstanbul’da kısıtlı alana yayın yapan ve İTU-TV’nin ilk döneminde televizyon sahibi olmak yaygın olmadığından kamusal alanlar, meydanlar ve üniversitenin konferans salonları, buralara yerleştirilen televizyon vericileri sayesinde de takip etmişlerdir. Yayınların izlenebilmesi için vericilerin yerleştirileceği mekânlar yayın günü öncesinde duyurulmuştur. Bu duyurulardan biri de *Milliyet* gazetesinde yapılan 7 Şubat 1958 tarihli haberdır⁴.

Türkiye’de ulusal televizyon yayınlarının başladığı 31 Ocak 1968 akşamında ise durum pek farklı olmadığı için yayınların başlamasını merakla bekleyen izleyiciler dükkan vitrinlerine kurulan televizyon vericilerinin karşısına toplanarak bu sihirli ekranla tanışma şansı bulmuşlardır. Türkiye’de ulusal televizyon yayınlarının başladığı akşam halka açık alanlara yerleştiren televizyon vericileri ve mahalle esnafının dükkan vitrinlerine yerleştirdiği ekranlar sayesinde mağazaların önünde ayakta beklemeyi göze alan kalabalık televizyon yayınları ile buluşmuş ve vitrinlerin önü yaşanan tarihi anlara tanık olmak isteyen insanlarla dolmuştur.

Televizyon sahibi olmak ya da olmamak: Evlerin yeni düzeni

Ailelerin televizyon karşısında sıcacık akşam ziyaretleri, ortak konulardaki sohbetler ve bu ziyaretlerin gerçekleşmesinin en önemli koşulu olan ailenin mevcudiyeti, televizyon yayınlarının başlamasıyla birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Pek çok eş dost akrabandan önce televizyon alabilenlerin evlerin sinema salonlarından farkı kalmamış, yayın akşamları sadece televizyon yayınlarını izlemek için gelenlerle bu evler dolup taşmıştır. Televizyonun ilk sırada yer aldığı evler tanıdık ve yabancı izleyicilerle, yayına başladığı ilk yıllarda televizyonu olmayanlarla, arkadaş, akraba, komşu ve hatta tanışmayan ziyaretçileri ağırlamıştır. Apartmanda kendilerini görünce mecburen selam

4 Doğanalp, Metin. “İstanbul caddelerine televizyon yerleştiriliyor” *Milliyet*, 07.02.1958.

verdikleri aile, sadece yayınların olduğu akşamları aranıyordu. Yayınları takip etmek için ev sahibinin kim olduğu farketmeksizin giden misafirlere isim takılmıştır: “Telesafir”. Takılan bu isme dair yazılı basında çıkan haberlerden bir örnek 30 Ocak 1970 tarihli *Milliyet* gazetesinde yer almıştır. Telesafirlerin yayın akşamları televizyon izlemeye gittikleri evlerde yaşananları Halit Kıvanç anlatmaktadır:

Televizyon alıcısının başköşeye yerleştiği evlerde yayın olduğu akşamlar kapı çalınır ve “Ayyyy sizi ne çok özlemiştik, ama kısmet bugüneymiş... Aaaa televizyon mu var bu gece” diye sarılıp öpüşmeler başlardı. Bu rastlantılar uzun süre böyle devam etti, televizyonu olmayanlar, ahabplarına, arkadaşlarına, komşularına, ailece görüştüğü ya da görüşmediği, hatta tanımadığı evlere televizyon izlemek amacıyla misafir oldular (Kıvanç 2002, 11-13).

Bu telesafirliği deneyimleyen bireylerden en çok sıkıntı çekenler ise evinde televizyon alıcısı olan ev sahipleri olmuştur. İple çekilen yayın akşamları evi dolduran telesafirlerden kendilerine oturacak yer bile bulamayan ev halkı merakla bekledikleri yayınları ya izleyememiş ya da kendi evlerinde kalabalığın içinde kendilerine bir yer bulmak zorunda kalmışlardır. Oturdıkları yerlerde diğer hanelerden daha önce televizyon sahibi olma şansına erişen Ünal Dural ve Esmâ Naz Çiçek, telesafirlerle dolu evlerinde yayın akşamlarını şöyle anlatmaktadırlar:

Yayın saatine yakın ev dolmaya başlardı, tüm mahalle bizde, tanıyan tanımayan anteni gören elirdi, herkes programları takip eder, izledikleri dizileri kaçırmamak için yayın başlamadan gelirlerdi, salondaki sarı koltuklara sıkışır, koltuklarda yer kalmayınca halının üstüne izilirlerdi. Ev tıklım tıklım olur, bırakın oturmayı salonda adım atacak yer kalmazdı (Ünal Dural).

İlk televizyon yayını Goman’ın tepesine kurulan yansıtıcıyla başladı. Ve Karakoçan’da yansıtıcının kurulmasıyla birlikte tek televizyon olan ev bizimki olduğu için sanki yayınlar bizim evden yapılıyordu. Yayın olduğu akşamlar 19.00 - 24.00 saatleri arasında yayınlar bizim evde izlenirdi. Yayın saatinden önce toplanan kalabalık İstiklal marşı ile açılan yayının yine istiklal marşı kapanmasına kadar gitmiyorlardı (Esmâ Naz Çiçek).

Televizyon sahipliğinin yaygınlaşmadığı yerlerde evlerine televizyon alabilmiş olan ailelerin yayın akşamları yaşadıkları sıkıntı da katlanarak devam etmiştir. Yayın saatleri için evin hazırlanması, düzenlenip temizlenmesi gibi işler evdeki kadınlara kalmakta, bu işlerin rutin haline gelmesi üstelik evi dolduran insanlara yayın saatlerinde çay ve ikram servislerine koşuşturmaktan

televizyon izleyemeyen ev halkı için çekilmez bir hal almıştır:

Televizyon alındıktan sonra evi temizleme sıklığı arttı, hem her yayın akşamı gelen misafirler için ev hazırlanırdı hem de yayın akşamı sonrasında eve gelen misafirlere yapılan ikramlardan dökülenler için ev temizlenirdi. Ev temizliğinde annem televizyonunun tozunu alma işini asla bize yaptırmaz, özenle kendi yapardı televizyona bir zarar gelmesin diye... Eve televizyon izlemeye gelen misafirlerden ve onlara ikram hizmeti yapmaktan o kadar sıkılmışım ki, bir gün ikram ettikleri çaylara fare zehri koymayı bile düşündüm (Ferah Polat).

Bazı ev sahiplerine göre ise *telesafir*lerden kurtulmanın çaresi onları pijamalarla karşılayarak yatmak üzere oldukları görüntüsü vermek olmuştur. Bu çare yine de *telesafir*lerle dolup taşan ev sahiplerini televizyonla ile başa bırakmaya yetmemiştir:

Telesafirleri geri çevirmek için kendince bir çözüm bulan annem, yayın başlamadan hepimize pijalarımızı giydirirdi... kız çocukları çiçekli, erkekler ise çizgili Sümerbank pijamaları giyerlerdi... Bu pijama giyme işine uymayan tek kişi dedemdi. Dedem İbrahim Polat, televizyon yayınında açılış ve kapanışta İstiklal Marşı eşliğindeki Anıtkabir görüntüsünü yayın boyunca çıkarmadığı kravatı ve takım elbisesiyle takip ederdi (Ferah Polat).

Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği

Televizyon yayınlarının izlenir hale gelmesi ve televizyon sahibi olan hanelerin artışı ile televizyon Türkiye’de toplumsal yaşamın dinamiklerinden beslenmeye başlamıştır. Türkiye’de bireylerin televizyon izleyicisi olma durumlarında cinsiyet ilişkileri de bu süreçte gözle görünür durumlar yaratmıştır. Televizyonun Türkiye’nin sosyal hayatına ve evlere dâhil olması ve bireylerin Türkiyeli izleyici olma aşamalarının ardından geçen sürede televizyon da kadın ve erkeğin toplum içinde eril düzen hâkimiyeti etrafında konumlanışlarını beslemiştir. Televizyon sahibi olanların telesafirleri ağırladığı yayın akşamlarında misafirlere ikram hazırlayıp sunmaktan yayınları izleyemeyen kadınlar, yayın saatleri dışında evlerine yerleşen bu cihazın temizliği ve iyi görünmesinden sorumluyken, erkeklerin görevi televizyonun korunması ile ilgili olmuştur.

Televizyon yerine yerleştirildikten sonra evin hanımı tarafından kendisi için özenle hazırlanan beyaz dantel örtüleri ile örtülür, üzerleri biblo ile süslenirdi (Akın Kurtoğlu).

Evde televizyonumuz duvarda asılı bir dolabın içine yerleştirilmişti. Akşam

babam işten gelince annem televizyonun üstündeki danteli kaldırırdı, babam, kafesin kapısını anahtarıyla açar, televizyonun fişini takar sonra da düğmesine basardı (Derviş Özer).

Televizyonun korunması ve bakımından sorumlu tutulan erkek bireylerin, cihazın sahibi olarak ilan edildiği durumlarda eğer evde erkek yoksa ve televizyonun kontrolü ondaysa kadınların yayınları takip edemediği görülmüştür.

Babam tavana asılı, yerden 2 metre yükseğe, telden bir dolap yapıp, televizyonu onun içine yerleştirmişti. Dolabı kitler anahtarı da işe giderken yanında götürürdü, bu arada televizyonu bizden korurken gündüz annemi de televizyondan mahrum etmiş oluyordu (Derviş Özer).

Televizyonun evlere gelişinin genel olarak var olan iş yüklerine yenisini eklediği kadın izleyiciler için evlerinde var olan makineler gibi televizyon da statü göstergesi haline gelmiş, televizyon sahibi olup olmama kadınların durumlarını yarıştırdıkları sohbetlere sebep olmuştur. Televizyonun evdeki varlığının erkeklere getirdiği iş yükü ise yayın arızalarında çatıdaki antenleri düzeltmek olmuştur. Evin içindekilerin verdikleri direktifler ile antenin yönünü değiştirip net görüntü için uğraşanlar erkek olmuş, bazen evdeki erkek bireyler yayın boyunca çatıda beklemek zorunda kalmışlardır.

Eve alınan her yeni televizyon özellikle ilk izleme gecesinde sorun çıkarır, ev halkının yüreklerini ağzına getirirdi. Ya görüntü gelmezdi, ya ses duyulmazdı, ya da görüntüler sürekli yukarıdan aşağıya sinir bozucu bir şekilde kayardı. Evdeki baba ya da erkek çocuklar çatıya çıkarak antenin yönünü değiştirir ve görüntüyü düzeltmeye çalışırlardı. Evdekilerden biri, ekranın önünde durur, görüntü hakkında çatıda duranlara bilgi verirdi (Akın Kurtoğlu).

Sonuç

Modern dünyanın insanları için televizyon izlemek yaklaşık bir asırlık bir alışkanlık olarak gündelik hayat rutinlerimiz arasına yerleşmiştir. Koyulduğu yerden, aktardığı görüntü ve sesle birlikte tek bir düğmeyle çalışmaya başlayıp yine aynı şekilde kapanıncaya kadar ne yapıyorsak yapıyor olalım bizimledir. Sadece çalışır halde olması gerekmez, varlığı ile aramızdadır ve aramıza katıldığı ilk günden beri gündelik rutinlerimize dahil olmuş, kendine hayli önemli bir yer bulmuştur. İşte tam da bu özellikleri ile evlere konuk olduğu günden beri domestik düzende pek çok şeyi değiştirmiş pek çok yeniliği beraberinde getirmiş, gerek ev içi düzende gerekse sosyal hayatta

kendine hızlıca yer edinmiştir.

Türkiye’de televizyonlu günlerin başlangıcında izleyicilerin bireysel tanıklıklarının analiz edildiği tematik kategorilerden ilki “Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol” dur. Bu kategoride Türkiyeli izleyicinin bireysel tanıklıkları içinde televizyonu önceleyen radyo teknolojisi ve Türkiye’de ilk televizyon deneme yayınlarını gerçekleştiren İTU-TV’ye dair deneyimleri incelenmiştir. Türkiye’de ilk televizyon deneyimi olarak üniversite televizyonunun vedaha da öncesinde televizyonu önceleyen bir teknoloji olarak radyonun ev ortamına ve bireylerin gündelik hayatlarına dâhil olması, bir teknoloji olarak televizyonun toplumsal tarihini yazma çabası içinde olunan bu tez çalışması için anlamlı görülmüştür. Televizyon izleyiciliğine giden yolda yaşanan radyo deneyimi, radyoyu dinleyicilerin gündelik hayatlarını televizyondan önce dâhil etmiş olmaları ve İTU-TV yayınları ile ilk televizyon deneyiminin yaşanması, Türkiye’de televizyona dair bir beklenti oluşturmuş ve televizyonun bir teknoloji yaygınlaşması ve benimsenmesini kolaylaştırmıştır.

Çalışmanın ikinci analiz kategorisi olan “Televizyonun Türkiye’de Sosyal Alana Dâhil Olması” başlığı altında derlenen hatıralar bu benimsenmenin nasıl gerçekleştiğinin örneğini vermektedir. Öncelikle, Türkiye’de izleyicinin televizyon ile tanışması, ilk yayınların izlenmesi ve bir cihaz olarak televizyonun kullanımına dair hatıralara bakıldığında, şaşkınlık duygusu ile başlayan merak ve keşfetme isteği ile devam eden yoğun bir ilgi görülmüştür. Televizyonla tanışma meselesinin Türkiyeli izleyiciler için şaşkınlık duygusu, merak ve keşfetme isteğini birlikte getirdiği görülmüştür. Gündelik hayatlarına dâhil olan bu yeni teknolojinin, bireyler tarafından kabul edilmesi çok geçmeden gerçekleşmiş bunun yanında izleyiciler televizyonla olan ilişkilerini sadece yayın izlemekle sınırlı tutmamış, evlerine yerleşen bu cihazın genel kullanımına da vakıf olmaya çalışmışlardır.

“Televizyon İzleme Alanları” çalışmadaki diğer bir analiz kategorisi olarak televizyonun izlendiği kamusal mekânlar; mahalle dükkânları, meydanlar, vitrinler ve evde televizyon izleme pratiklerine dair anıların incelenmesini içermektedir. Türkiyeli ilk televizyon izleyicileri televizyon sahibi olmaya da olmama durumlarına göre, televizyon yayınlarını ya kendi evlerinde ya akraba, tanıdık, komşu ya da televizyon vericisi gördükleri herhangi bir evde ya da kamusal alanlarda izlemişleridir. Bu kategoride incelenen anılar bize Türkiye’de izleyicilerin televizyon yayınlarına ulaşmak için televizyon sahibi olmanın bir gereklilik olmadığını anlatmaktadır. Yine “Televizyon

İzleme Alanları” kategorisinde yer verilen diğer bir konu ise televizyon ile ev ortamına dâhil olan mobilyadır. Televizyon sahiplerinin evlerinde televizyon için ayırdıkları odalarda hem televizyonun odanın düzenini değiştirdiği, televizyon ile eve alınan dolap ve ünitelerin ev düzeninde değişiklikler yaptığı, hem de televizyonun evdeki düzene katılma sürecinde gerek örtüler, danteller gerekse biblo ve fotoğraf sergileriyle domestikleştirilmiştir.

“Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği” kategorisinde incelenen hatıralar ise Türkiye’de televizyon izleyicisi olma deneyiminin bireylerin cinsiyetlerine göre değişiklik gösterdiğini ortaya çıkmıştır. Ev içinde kadınlar televizyonun temizliği ve süslenmesi ile domestikleştirme sürecinde etkin rol alırken, erkek bireyler televizyonun koruyucusu ve sahibi olmuşlar, izlenen yayınlarda söz hakkını ellerinde tutmuşlardır. Televizyonun erkek sahipliğinde olması ve bu eril iktidar, toplum içinde erkeklerin konumlanışları ile paralel bir durum olarak görülmüş, televizyonun ilk günlerinde cihazı açma ve kapama ile başlayan hâkimiyet ileriki dönemlerde kumandayı elinde tutan erkek modelleri ile pekiştirilmiştir.

Çalışmanın bütününden ortaya çıkan özgün sonuç şöyle özetlenebilir; Türkiye’de, izleyiciler, televizyon ile ilk karşılaşmadan başlayarak adeta ekranın büyümesine kapılmışlar ve sonraki dönemlerde popüler kültür eleştirilerinin kaynağı olacak televizyon içeriklerinin meraklı takipçileri haline gelmişlerdir. Ancak bu merak duygusu yalnızca geçici bir heves olarak kalmamış, televizyon, izleyicilerin gündelik yaşmalarını planlamada hem yeni bir iletişim teknolojisi hem de toplumsal bir statü göstergesi olarak, ev içi ve ev dışı yaşamların yeniden düzenlenmesine sebep olmuştur. Bu yeniden düzenlemede, izleyicilerin toplumsal cinsiyet özellikleri de belirleyici olmuştur.

Çalışmanın bütününden ortaya çıkan özgün sonuç şöyle özetlenebilir; Türkiye’de, izleyiciler, televizyon ile ilk karşılaşmalarından itibaren adeta ekranın büyümesine kapılmışlar ve sonraki dönemlerde popüler kültür eleştirilerinin kaynağı olacak televizyon içeriklerinin meraklı takipçileri haline gelmişlerdir. Ancak bu merak duygusu yalnızca geçici bir heves olarak kalmamış, televizyon, izleyicilerin gündelik yaşamları içinde hem yeni bir iletişim teknolojisi hem de toplumsal bir statü göstergesi olarak, gerek domestic alanın düzenlenmesinde gerekse toplumsal yaşamda televizyon sahibi olmanın kattığı sınıfsal değer ile gündelik yaşamın yeniden düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Kaynakça

- Altun, Şafak ve Cenk Sarıoğlu. 2006. *Türk Popüler Tarihinde İlkler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Balbi, Gabriele. 2009. "Studying the Social History of Telecommunications." *Media History* 15(1): 85-101.
- Barbier, Frederic ve Laviner, Catherino Bertho. 2001. *Diderot'tan İnternete Medya Tarihi*. Çeviren Kerem Eksen. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Curran, James. 2002a. "Rival Narratives of Media History." *Media and Power* içinde, editor Michael Bailey, 3-54. London and New York: Routledge.
- Curran, James. 2002b. "Media and the making of British Society c.1700-2000." *Media History* 8(2): 135-154.
- Curran, James ve Jean Seaton. 2003. *Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain*. London, New York: Routledge.
- Doğanalp, Metin. "İstanbul caddelerine televizyon yerleştiriliyor". *Milliyet*, 07.02.1958.
- Douglas, Susan J. 2004. *Listening-In: Radio and the American Imagination*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Dural Tasouji, Canan. 2013. "Gündelik Hayat İncelemelerinde Kadınlık Halleri." *Mülkiye Dergisi* 37 (4): 62-78.
- Dural Tasouji, Canan. 2022. "İTU-TV Deneyimi ve Türkiye'de Ulusal Televizyon Yayınlarını Bekleyiş." *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 2022 (57): 51-69. DOI: 10.47998/ikad.1057269
- Gülizar, Jülide. 2008b. *TR+Tv=TRT*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Gülizar, Jülide. 2008a. *Burası Türkiye Radyoları*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- İlaslan, Süleyman. 2014. "Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu: TRT ve Kamu Hizmeti Etrafındaki Mücadeleler 1960-1980." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kisseloff, Jeff. 1995. *The Box: An Oral History of Television 1920-1961*. New York: Penguin Books.
- Kıvanç, Halit. 2002. *Telesafir Bizde TV Böyle Başladı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Nerone, John. 2006. "Approaches to media history." *A Companion to Media Studies* içinde, editör Angharad N. Valdivia, 93-114. New Jersey: Blackwell Publishing.
- O'Malley, Tom. 2002. "Media History and Media Studies: Aspects of the development of the study of media history in the UK 1945-2000." *Media History* 8(2): 155-173.
- Ruppert, Wolfgang. 1996. *Bisiklet, Otomobil, Televizyon Gündelik Eşyaların Kültür Tarihi*. çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalacı Yayınevi.

- Scannell, Paddy ve David Cardiff. 1991. *A Social History of British Broadcasting: Volume 1- 1922-1939 Serving the Nation*. New-Jersey: Wiley-Blackwell.
- Scannell, Paddy. 2004. “Broadcasting Historiography and Historicity.” *Screen* 45 (2): 130-141.
- Scannell, Paddy. 2005. “Television and History.” *A Companion to Television* içinde, editör Janet Wasko. 51-66. United Kingdom: Blackwell Publishing,
- Tekeli, İlhan. 2000. “Tarih Yazımında Gündelik Hayat Tarihçiliğinin Kavramsal Çerçevesi Nasıl Genişletilebilir?” *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme III. Uluslararası Tarih Kongresi* içinde, editör Zeynel Abidin Kızılyaprak, 42-60. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunç, Ayfer. 2009. *Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek. 70’li Yıllarda Hayatımız*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turam, Emir. 1994. *Medyanın Siyasi Hayat Etkileri*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Türker, Şule. “Allo! Allo! Muhterem samiin.” *Sabah*, 30.04.2001. <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/30/g04.html>
- Williams, Raymond. 2003. *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*. Çeviren Ahmet Ulvi Türkbağ. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Yanatma, Servet. 2002. “Türkiye’de Televizyon Yayınlarının Başlaması ve Gelişimi: İTU-TV.” ninova.itu.edu.tr/tr/dersler/guzel-sanatlar/3918/snt105/ek kaynaklar?g395745.

